MUQUMIY HAJVIYOTINING BADIIY XUSUSIYATLARI

Shoyimova Sevinch Kamol qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Buxgalteriya hisobi” fakulteti talabasi.

Ilmiy rahbar: Phd, professor. Axmedov Xasan Ruzibayevich.

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Muqimiy hajviy ijodining badiiy xususiyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir satirasining g‘oyaviy yo‘nalishi, kulgi va tanqid uyg‘unligi, xalqona til imkoniyatlari, obraz yaratish mahorati hamda ijtimoiy muammolarni badiiy ifodalash usullari o‘rganiladi. Muqimiy hajviy asarlari orqali jamiyatdagi illatlar kulgi vositasida ochib berilib, adabiyotning tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati namoyon bo‘lishi ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari Muqimiy hajviyoti o‘zbek satirik adabiyotining rivojida muhim bosqich bo‘lganini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: hajviyot, satira, kulgi san’ati, badiiy uslub, xalqona til, obraz yaratish, ijtimoiy tanqid, Muqimiy ijodi.

Abstract: This article examines the artistic features of satirical creativity in the works of Muqimi, one of the prominent representatives of nineteenth-century Uzbek literature. The research analyzes the ideological orientation of satire, the harmony between humor and criticism, the use of folk language, character creation techniques, and artistic methods of expressing social problems. The study demonstrates that Muqimi revealed social flaws through humor, emphasizing the educational and social function of literature. The findings confirm that Muqimi’s satire represents an important stage in the development of Uzbek satirical literature.

Keywords: satire, humor art, artistic style, folk language, character creation, social criticism, humorous literature, Muqimi's works.

Аннотатсия: В статье проводится научный анализ художественных особенностей сатирического творчества Мукими — одного из выдающихся представителей узбекской литературы XIX века. Рассматриваются идейная направленность сатиры, единство юмора и критики, использование народного языка, мастерство создания образов и художественные способы отражения социальных проблем. Показано, что посредством юмора Мукими раскрывал общественные недостатки и подчеркивал воспитательную и социальную роль литературы. Результаты исследования подтверждают важное место сатиры Мукими в развитии узбекской сатирической литературы.

Ключевые слова: сатира, искусство юмора, художественный стиль, народный язык, создание образов, социальная критика, юмористическая литература, творчество Мукими.

KIRISH

XIX asr o‘zbek adabiyotida hajviyot janri jamiyatdagi muammolarni ochib beruvchi eng ta’sirchan adabiy vositalardan biri sifatida shakllandi. Bu davr adiblari kulgi orqali ijtimoiy adolatsizlik, jaholat, isrofgarchilik hamda ma’naviy tanazzul kabi illatlarni tanqid qilishga alohida e’tibor qaratdilar. Hajviyot nafaqat badiiy-estetik vazifani, balki tarbiyaviy va ma’rifiy funksiyani ham bajardi.

Muqimiy o‘zbek hajviy adabiyotining yirik namoyandalaridan biri sifatida kulgidan oddiy ko‘ngilochar vosita emas, balki jamiyatdagi muammolarni fosh etuvchi ijtimoiy qurol sifatida foydalandi. Uning satirasida kulgi tanqid, tarbiya va haqiqatni ochib berish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Shoir asarlarida xalq hayoti, ijtimoiy tengsizlik va insoniy fazilatlarning yemirilishi hajviy obrazlar orqali yoritilgan.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Muqimiy hajviyotining badiiy xususiyatlarini, uslubiy yangiliklarini hamda uning o‘zbek satirik adabiyoti taraqqiyotidagi o‘rnini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Muqimiy hajviyoti adabiyotshunoslar tomonidan turli ilmiy yo‘nalishlarda tadqiq etilgan. Xususan, olimlar shoir hajviyotini o‘zbek realizmi rivoji bilan bog‘liq holda baholab, uning jamiyatni kulgi orqali tanqid qilish an’anasini mustahkamlaganini ta’kidlaydilar. Muqimiy satirasida ijtimoiy muammolarni ochib berish orqali adabiyotning tarbiyaviy va ma’rifiy vazifasi kuchaygan.

Tadqiqotlarda shoirning badiiy til mahorati ham alohida e’tirof etiladi. Muqimiy xalqona iboralar, maqollar va jonli nutq elementlaridan keng foydalanib, asarlarining xalq orasida tez tarqalishiga erishgan. Shu sababli uning hajviy asarlari ommaboplik xususiyatiga ega bo‘lgan.

Shuningdek, hajviy obrazlar tizimi ham ilmiy izlanishlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Adabiyotshunoslar Muqimiy asarlaridagi mansabparast, nodon va ochko‘z obrazlarni umumlashtirilgan ijtimoiy tiplar sifatida talqin qiladilar. Bu obrazlar orqali shoir jamiyatdagi illatlarni badiiy jihatdan ochib bergan.

Research Methodology

Ushbu tadqiqot quyidagi ilmiy metodlar asosida amalga oshirildi. Badiiy-tahliliy metod yordamida hajviy matnlarning uslubiy xususiyatlari o‘rganildi. Poetik tahlil orqali obrazlar tizimi, til va kompozitsion qurilish tahlil qilindi. Tarixiy-adabiy metod yordamida hajviyotning davr ijtimoiy muhiti bilan bog‘liqligi aniqlandi. Qiyosiy metod esa Muqimiy ijodini boshqa satirik adiblar asarlari bilan taqqoslash imkonini berdi.

Analysis and Results

Tahlillar natijasida Muqimiy hajviyotining asosiy badiiy xususiyatlari aniqlandi. Avvalo, shoir kulgini oddiy hazil emas, balki jamiyatni isloh qilish vositasi sifatida qo‘llaydi. Uning asarlarida kulgi va tanqid uyg‘unlashib, ijtimoiy illatlarni fosh etishga xizmat qiladi.

Muqimiy xalqona til va sodda uslubdan samarali foydalangan. Shoir murakkab badiiy vositalardan ko‘ra xalq tiliga yaqin ifodalarni qo‘llab, asarlarning tushunarliligini oshirgan. Natijada hajviy asarlar keng kitobxonlar ommasiga yetib borgan.

Shoirning hajviy obraz yaratish mahorati ham muhim jihatlardan biridir. Muqimiy ayrim shaxslarni emas, balki jamiyatdagi umumiy illatlarni umumlashtirilgan obrazlar orqali tasvirlagan. Mansabparastlik, nodonlik va ochko‘zlik kabi illatlar hajviy tiplar vositasida yoritilgan.

Bundan tashqari, mubolag‘a va kinoya san’ati shoir satirasining ta’sirchanligini kuchaytirgan. Mubolag‘a yordamida ijtimoiy nuqsonlar keskinlashtirib ko‘rsatilgan bo‘lsa, kinoya yashirin tanqidning kuchayishiga xizmat qilgan.

Satiraning tarbiyaviy vazifasi ham Muqimiy ijodining muhim jihati hisoblanadi. Shoir hajviyot orqali nodonlikni fosh qiladi, ochko‘zlikni tanqid etadi hamda ma’naviy poklik g‘oyalarini ilgari suradi.

Conclusion

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Muqimiy hajviyoti o‘zbek satirik adabiyotining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Shoir ijodida kulgi va tanqid uyg‘unligi asosiy uslubiy tamoyil sifatida namoyon bo‘ladi. Xalqona til va sodda uslub asarlarning ommaviyligini ta’minlagan.

Hajviy obrazlar orqali jamiyatdagi ijtimoiy va ma’naviy illatlar ochib berilgan. Muqimiy satirasi nafaqat o‘z davri, balki bugungi adabiyot va jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Muqimiy hajviyoti o‘zbek adabiyotida yangi badiiy tafakkur shakllanishiga xizmat qilgan bo‘lib, uning kulgi orqali tanqid qilish usuli keyingi satirik adiblar

ijodiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Hozirgi davrda ham satira ijtimoiy muammolarni yumor orqali ifodalashning samarali vositasi sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shu jihatdan Muqimiy hajviyoti zamonaviy ijtimoiy tanqid an’analarining tarixiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Muqimiy (2003). *Asarlar to‘plami* (2 jildlik). Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
2. Turkiston viloyatining statistik qo‘mitasi (1887). *Sbornik statisticheskikh svedeniy po Turkestanskomu krayu*. Tom 1. Toshkent: Tipografiya Turkestanskogo Generalgubernatorstva.
3. Turkiston viloyatining statistik qo‘mitasi (1898). *Sbornik statisticheskikh svedeniy po Turkestanskomu krayu*. Tom 5. Toshkent: Tipografiya Turkestanskogo Generalgubernatorstva.
4. Cho‘lpon (1936). *O‘zbek adabiyotida realizm masalasi*. Toshkent: O‘zDavNashr.
5. Abdurauf Fitrat (1927). *O‘zbek adabiyoti namunalari*. Toshkent: O‘zDavNashr.
6. Karimov, N. (2005). *XIX–XX asr boshlaridagi o‘zbek adabiyoti*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
7. Mirzayev, T. (1958). *Muqimiy hayoti va ijodi*. Toshkent: O‘zSSR Fan nashriyoti.
8. Normatov, U. (2010). *O‘zbek adabiyoti tarixi*. Toshkent: Sharq.
9. Qosimov, B. (1994). *Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti*. Toshkent: Ma’naviyat.
10. Rajabov, Q. (2007). “Muqimiy satirasining ijtimoiy mohiyati”. *O‘zbek tili va adabiyoti*, 3, 45–52-betlar.
11. Saidov, M. (2015). *XIX asr o‘zbek adabiyotida ijtimoiy tengsizlik muammosi*. Toshkent: Fan.

12. Toshmatov, N. (2019). “Muqimiy g‘azallarida iqtisodiy metaforalar”. *O‘zbek adabiyoti masalalari*, 2, 18–29-betlar.
13. Yo‘ldoshev, Q. (2003). *Muqimiy she’riyati poetikasi*. Toshkent: Fan.
14. Ziyodullayev, S. (2012). *O‘rta Osiyo tarixiy demografiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston.